

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертацията на

Георги Иванов Боев,

докторант към Катедра „Библеистика“,

Богословски факултет, СУ „Св. Кл. Охридски“

на тема: *Христологичният химн в Посланието на св. апостол Павел до*

филипяните 2:5–11

за присъждане на образователната и научна степен *Доктор*

в професионално направление *2.4. Религия и теология*

по научната специалност *Свещено Писание на Новия Завет*

от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем от 179 стандартни стр., вкл. библиография и приложения. Чистият текст е 149 стр. Библиографията, подразделена на изследвания на кирилица и латиница (английски, немски и френски), е впечатляваща като обем, релевантна на съдържанието на дисертацията и достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем от 37 стр. стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата коректно са отразени основните приносни моменти на дисертацията и публикациите на автора по нейната тематика. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Георги Боев завършва специалност *Маркетинг* с бакалавърска образователна и квалификационна степен в Икономическия университет – Варна през 2003 г. Завършва две магистратури – по *Стопанско управление* през 2005 г. в ИУ – Варна и по *Теология* през 2011 г. в Софийския университет „Св. Кл. Охридски“. От 2014 до 2017 г. е редовен докторант по научната специалност *Свещено Писание на Новия Завет* в Богословския факултет на СУ. Междувременно работи на различни позиции в няколко фирми. В автобиографията посочва добро владеене на английски и базисно владеене на руски език. Не споменава участие в теоретични проекти, конференции и

други научни форуми. Не са отбелязани негови научни преводи на богословски текстове.

Тематично дисертацията е жанров образец, за който добри думи заслужава докторантът, а вероятно и проф. Емил Трайчев като негов научен ръководител. Обикновено дисертантите се впускат в широко обхватни теми, чийто обект на изследване е с енциклопедичен мащаб. Боев се фокусира върху кратък перикоп от Посланието на св. ап. Павел до филипяни. Неприятно се набива в очи, че Боев се ограничава веднъж до Фил. 2: 5-11 (заглавие и мн.др.), а друг път – до Фил. 2: 6-11 (стр. 2, 142, 143; автореферат с.3, 21, 22 и др.). Стих 2: 5 е ключов, за да бъде произволно причисляван или отстраняван от смислово и композиционно фиксирания перикоп, който, вкл. от структурно и хиазмично гледище следва да се тълкува като единна фигура (разбира се и в нейните отделни елементи). Но във всеки случай фокусът върху един сравнително кратък новозаветен текст, носещ огромна богословска натовареност и радващ се през годините на стотици интерпретации, е достойно предизвикателство за всеки докторант (и не само докторант).

Ако за избора на обект на дисертацията мога да кажа единствено добри думи, то нейният предмет е не само несполучливо, а и грешно формулиран. Обект е това, което е непосредствено дадено и се изследва по някакъв рефлексивен начин. Предмет е интерпретираният обект, форматираният откъм дадена позиция, концепция или теория обект, опосредствано чрез тях осмисленият обект. Предмет на изследването е смислово открояният обект, който е вписан в експлицирана теоретична структура. На стр. 4 обаче е записано: „Предмет на изследване ще бъде библистичната литература както от нашето съвремие, така и от патристичния период на Църквата“. Докторантът сигурно е пропуснал съответната лекция в докторантското училище. Все пак тази неудачна редакция на предмета на изследването не се отразява забележимо върху дисертационния текст. Но адекватното формулиране на предмета на изследването би могло приоритетно да допринесе за дефиниране на строга и прецизна докторската теза, която фиксира иновативния елемент в предмета, респ. в дисертацията. По-конкретно, това е отношението между христорогичното и химно-типното в понятието *христорогичен химн*.

Добра оценка заслужава опитът за отчетливо открояване на докторска теза. Боев ненатрапчиво я нарича основна хипотеза и химно-типно я обвързва с идеята за христологични химни в Новия Завет: „Основната хипотеза е, че перикопът от Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2: 5-11 може да се разглежда като „химн“ само в смисъл на възвишена поетична проза, но не и като действителен химн, водещ началото си от литургията на древната Църква“ (с. 4). Какво прави впечатление в тезата? Тя акцентира на „химна“, а не на действителния химн. Т.е. перикопът се интерпретира метафорично и се представя по възвишен начин като класически културен образец. Ако това е така, то тезата е очевидно богословски незадоволителна. Тя е ограничително определена спрямо историческата химно-практика и това е коректно. Но определението е отрицателно, но не и положително – казва се какво перикопът не е (не е литургичен химн), но не се казва какво той е в богословски смисъл. „Химн“ (химн в кавички) е според Боев „възвишена поетична проза“, което е литературна, но не и богословска квалификация за Христовия кеносис. Докторантът търси по-силни концептуални акценти на своята теза и затова ѝ вменява парадигмална функция. *Парадигмален смисъл* е по-силна квалификация от *парадигмална функция*. Перикопът има действителен парадигмален смисъл в кеносисно отношение и Боев успешно се насочва натам. Но нито терминът *парадигма* е подходящ (след 1962 г. той се свързва предимно с неговото историко-научно и методологично значение по повод книгата на Томас Кун *Структурата на научните революции*), нито функционалната версия е достатъчно богословски мощна, нито сравнението с римските граждани и тяхното „отношение на преданост и взаимопомощ“ (с. 4) е издържано, защото липсват веровият и спасителният момент. Основната хипотеза не намира почти никакъв съдържателен (експликативен) отклик в самооценката за приносните моменти в дисертацията. В тях „христологичният химн“ просто е посочен като новост за българската библеистика.

Дисертацията е структурирана в предговор, увод, три глави, заключение и приложения. Те са добре балансирани, което от архитектурно гледище показва успешна рефлексия върху проблематиката, нейното структуриране и последователно излагане. Уводът съдържа основните атрибути на жанра дисертация: актуалност на темата, цели, задачи, предмет, обект и методология на изследването. Те са прецизно

представени. Важен, с тенденция към иновативност аспект е специалната аналитика на методите на историко-граматическата екзегеза, реторичната критика и критиката на устното предание. Те играят съществена роля не само за общия изследователски процес, а и за кристализирането на приносните аспекти на дисертационния труд.

Първата глава очаквано е с исагогически характер. Тя е донякъде подготвена в увода, където докторантът излага историята на изследванията върху тематизирания перикоп от Посланието на св. ап. Павел до филипяни. Тази история, макар и представена като „кратки бележки“, е лапидарно, но стриктно описание на коментарите от светоотеческия период (I-VIII век), средновековния период (VIII-XVI век), Новото време (възгледите на реформаторските богослови) и съвременността за понижението на Христос. Тези коментари съдържат основополагащите идеи на перикопа и техните богословски конотации и интерпретации, чието възвишено смислово единство докторантът ще търси химно-типно. Задължително трябва да отбележа систематичния облик на първата, исагогически разработена глава. В нея се обсъждат авторството и интегритета на Посланието на св. ап. Павел, мястото и времето на неговото написване, сведенията за град Филипи, църквата в града и, най-важно, целите и основните теми на Посланието. Боев разглежда спорните и безспорните моменти, като отстоява тезата, че става дума за „едно писмо с една цел и тема“ (с.48 сл.).

Във втората глава на дисертацията се обсъжда спецификата на обособените христологични химни в Новия завет. Боев цитира редица библейски текстове, като на тяхна основа търси обосноваване на теоретичната постановка за христологичен химн. По този начин той донякъде опровергава основната си хипотеза от увода, че „химнът“ е единствено „възвишена поетична проза“ с ударение върху патетиката и метриката. Според докторанта христологичният химн (Логосът е личност, а не чиста форма на мисленето или конкретна сила) е по-скоро Христово кредо с догматичен, изповеден, литургичен и полемичен характер, носещ хиазмична структура и изказан с необичаен речник (с. 71). Христологичният химн следователно е своеобразно догматично вкоренено християнско наставление с възхваляващ смисъл и поетична изказност. Той не е просто песен, не е псалм, не е „поетична рефлексия върху Христос“ (с. 66), а „поетична форма и паралелизъм, наличие на необичаен език и

особена концентрация на *hapaх legomena*, наличие на хиазъм“ (с.75). Като основен критерий за самостоятелно присъствие на христологичния химн Боев изтъква не формата, а реторичната критика. Следва поредният интерпретативен завой и перикопът отново е обявен за „възвишена проза“ (с. 77) – някак естетски и художествено, без акцент върху догматичната същност и катехизисната насока. Наблягането върху реторичната критика – тя не е достатъчно прояснена като иманентно богословска методология – прокрадва съмнението, че христологичното и химно-типното в христологичния химн не са консистентни, не прилягат едно към друго или поне не стоят в органично, а във външно, реторично (комуникативно, с. 7) отношение.

Третата глава – тя е най-важната – трябва да даде окончателното решение за тълкуване на Фил. 2: 5-11 като христологичен химн. Концепцията следва да заложи не само на фигуралния и структурния елемент, но и на кеносисната същност на перикопа, която да се проектира в съответната изказност. Екзегетическата анализа трябва да допринесе за решението на дисертационния казус. Трябва да се конкретизира и методологичното отношение между екзегетическа анализа и реторична критика. Боев започва с идейния фон на перикопа (идеен фон и концептуален фон са обаче различни, херменевтично спрегнати понятия, с. 83), като изследва разнолики и разнородни характеристики – юдейски и гръко-римски фон, Първи и Последен Адам, стоически и гностически фон. Те са дадени малко безразборно, без да са типологично структурирани и подредени. Същинската екзегетическа анализа се концентрира върху Христос преди въплъщението и въплътения Христос. Докторантът е прецизен в тълкуванията, но пропуска методологичната рефлексия върху реторичната критика, на която иначе възлага евристична сила. Но пък не пропуска всички податки на поетичната изказност на перикопа (напр. с. 166 и мн.др.) и дефинитивното му представяне като химн (напр. 133 и мн.др.). Екзегетическата рефлексия се насочва върху структурата на текста и отчленява неговата хиазмична фигуралност според трите му обособени части: Христос преди въплъщението, въплътения Христос и прославения след кръстната смърт Христос. Екзегезата навлиза в същинската богословска проблематика и се задълбочава в Христовия кеносис. Добро впечатление правят пространните

филологически анализи (историко-граматическа екзегеза), които обогатяват съдържанието на текста. Решението на дисертационния предмет за христологичния химн Боев дава в последния параграф на трета глава – *Функция на христологичния химн*, – който е подразделен на три подпараграфа. Следва да се споменат няколко момента: отново се подчертава функционалният аспект за сметка на същностния, личностния, ипостасния. Като ядро на химна се изтъква 2: 5 във връзка с 2: 12. Там обаче хиазмична структура няма, а по-скоро централен е елементът наставление, фиксиран в два пункта: „вие трябва да имате същите мисли, каквито е имал Исус Христос“ и „със страх и трепет вършете своето спасение“. Според Боев „този пасаж изпълнява парадигматична функция“ (с. 139). Той би могъл да бъде етически тълкуван. Докторантът обсъжда обстоятелството, че това тълкуване не е общоприето и среща много възражения в качеството на обща и основна екзегетическа постановка, но пък нравственият му слой е органична съставка на христологичния химн. Така зад понятието *христологичен химн* докторантът фиксира догматичния богословски смисъл в прилагателното *христологичен*, а парадигмалната функция в съществителното *химн*, който има хиазмична структура, изказан е на възвишен поетичен език и носи типиката на християнско наставление (с.144). Но защо Боев подчертава само парадигмата *начин на мислене* (според 2: 5), но не и парадигмата *със страх и трепет вършете вашето спасение* (2: 12)? Това поражда въпроси около стриктното богословски-консистентно фиксиране на перикопа – догматично, кеносисно и катехизисно, от една страна, и химно-типно, хиазмично, фигурално, от друга (понятието *кеносис* е употребено само три пъти и то в увода на дисертацията).

Заключението включва съдържателни обобщения по глави (малко объркващо уводът е представен като първа глава, а трите глави – като втора, трета и четвърта част), изводи от изследването и препоръки за бъдещи изследвания. Странно е, че докторантът сам си препоръчва нещо. Вероятно става дума за насоки за бъдещи изследвания. Като цяло заключението е лапидарно стегнато с точни формулировки и отчетливи изводи, които представят приносните моменти в дисертацията.

Боев ги обобщава в пет пункта. В богословския контекст на дисертацията те са реални и доказани. По-горе изтъкнах теоретичната специфика на тази дисертация – а

именно пространна рефлексия върху относително кратък библейски текст. Тази специфика налага определени теоретични изследователски норми, с които докторантът се е справил много добре. Имам предвид най-вече историко-граматическата екзегеза. Но също и реторичната критика. Задълбочаването в нея във връзка със средновековното, преди всичко схоластическо преоткриване на Аристотеловата философия отваря наистина неподозирани възможности пред коментарното и компаративното изследване, доколкото реториката не е външен, ефектен похват, а елемент на логиката и, по-общо, част от тривиума, органично свързана с етиката. Естествено, критиката следва да се разбира в Кантов смисъл, а не като различно нюансирано отрицание.

В рубриката „Препоръки” бих напътил Боев към едно допълнително промисляне на неговата докторска теза в светлината на Христовия кеносис. Оттам ще дойде и по-избистрената предметна формулировка, която може да стане тема на бъдещи изследвания и публикации.

Дисертантът има 2 излезли публикации по темата на дисертацията.

Нямам принципи несъгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с докторанта.

Заключение: Като имам предвид ясно фокусираното изследване, стриктната аналитика и методология на неговото провеждане, задълбоченото проучване на богатата коментарна литература, множеството открити и катехизисно и поетически специфицирани кеносисни акценти, екзегетически изведените химно-типни елементи на перикопа и тяхното значение за обогатяването на църковния живот, предлагам на уважаемите членове на научното жури по защитата на дисертацията на **Георги Иванов Боев** на тема: *Христологичният химн в Посланието на св. апостол Павел до филипяните 2:5–11* да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертанта образователната и научна степен „**доктор**” по научната специалност *Свещено Писание на Новия Завет* в професионално направление **2.4. Религия и теология**.

София, 18 август 2018 г.

Успение на преп. Йоан Рилски Чудотворец

.....

(проф. дфн Валентин Канавров)